

Wstęp

Na rozwój historyczny postępowań odrębnych w procesie cywilnym wpływ miały liczne nowelizacje procedury cywilnej, w tym dostosowanie do prawodawstwa funkcjonującego na obszarze Unii Europejskiej oraz do postępującej informatyzacji postępowania cywilnego. Na tym tle, wykształciły się postępowania przyspieszone oraz pozostałe postępowania odrębne, które łączą pewne określone cechy. W skład systemu postępowań przyspieszonych w procesie cywilnym wchodzi: postępowanie nakazowe, postępowanie upominawcze, postępowanie uproszczone, europejskie postępowania w sprawach transgranicznych, tj. europejskie postępowanie nakazowe i europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń oraz elektroniczne postępowanie upominawcze. Postępowaniami przyspieszonymi w procesie cywilnym są zatem te rodzaje procesowych postępowań odrębnych, które zawierają rozwiązania umożliwiające szybsze załatwienie spraw cywilnych o nieskomplikowanym stanie faktycznym, w stosunku do zwykłego trybu procesowego.

Przybliżając następnie definicję pojęcia model przyjętą na potrzeby niniejszej pracy, należy wskazać w pierwszej kolejności, że model naukowy to system założeń, pojęć i zależności między nimi pozwalający opisać (modelować) w przybliżony sposób jakiś aspekt rzeczywistości. Model stanowi przedmiot badań, odwzorowanie oryginału, którego analizowanie pozwala otrzymywać informacje na temat rzeczywistości¹.

Model w klasycznym rozumieniu to uproszczony obraz, ponieważ złożoność zjawisk zachodzących w prawie, gospodarce, przedsiębiorstwie i jego otoczeniu uniemożliwia ich dokładne odwzorowanie. Uproszczenie modelu polega na pozbawieniu go szczegółów i cech nieistotnych, przedstawieniu go w mniejszych rozmiarach, a jednocześnie nadaniu mu strukturalizowanego i sformalizowanego kształtu². Z tego powodu budowa modelu musi być poprzedzona sformułowaniem – z konieczności – pewnych założeń i celu, ja-

¹ A. Rothert, *Modelowanie, władza i światy alternatywne*, Warszawa 2013, s. 16.

² A. Michalak, *Modele kosztu kapitału i ich implementacje w zarządzaniu przedsiębiorstwem górniczym*, Warszawa 2015, s. 180.

kiemu ma on służyć. Mimo tych założeń tradycyjnie oczekuje się, by model był adekwatny do rzeczywistości i opisywał ją w sposób obiektywny. W literaturze wyróżnia się wiele typów modeli. Wśród nich są modele opisowe, funkcyjne, symulacyjne, optymalizacyjne, prognostyczne i biznesowe³.

Model to zatem uproszczony obraz instytucji, założeń i pojęć o określonych cechach, realizujący pewne założone funkcje. Pojęcie model definiowane także jest jako „odzwierciedlenie interesującego fragmentu rzeczywistości z pominięciem mniej istotnych elementów tej rzeczywistości”⁴. Wartą podkreślenia własność opisał *J. Zieleniewski*, który stwierdził, że „model to teoria skonstruowana w taki sposób, aby można było operatywnie manipulować zmiennymi wchodzącymi w jej skład”⁵.

Kodeksowy model postępowania przyspieszonego to normatywny typ postępowania zbudowany na podstawie norm imperatywnych, semiimperatywnych oraz dyspozytywnych zawartych w Kodeksie postępowania cywilnego⁶.

Postępowanie odrębne modelowe służy do realizacji standardowych funkcji przewidzianych przez ustawodawcę dla danego typu postępowania. Kodeksowy model postępowania nakazowego i postępowań upominawczych stanowi swoiste zalecenie (propozycje) ustawodawcy skierowane do uczestników, celem dokonania wyboru przez nich postępowania według zaproponowanego modelu. Postępowania te zostały wyposażone w katalog znamion (cech) właściwych dla określonego typu postępowania z punktu widzenia ustawodawcy.

Będące owocem podjętych rozważań i analizy, modele odrębnych postępowań przyspieszonych – nakazowego i upominawczych – na gruncie niniejszej pracy będą rozumiane szeroko i wielopłaszczyznowo. Pierwszym rozumieniem będzie pojmowanie modelu postępowania nakazowego i postępowań upominawczych jako kategorii pojęciowej – instytucji, które zachowując swój zasadniczy kształt, tj. konstrukcję prawną, której treść, cele i funkcje, mogą być zastosowane w systemie prawa przez uczestników odpowiedniego postępowania. Model w tym znaczeniu będzie rozumiany typologicznie.

Modele odrębnych postępowań przyspieszonych: nakazowego i upominawczych, będą ponadto rozpatrywane w aspekcie semantycznym, określającym modele tych postępowań jako układ uproszczonych postępowań, pozwa-

³ *W. Pluta*, Planowanie finansowe w przedsiębiorstwie, Warszawa 1999, s. 26; *R. Gajęcki*, w: *Rozwój firmy. Teoria przedsiębiorstwa. Wprowadzenie* (red. *R. Gajęcki*), Warszawa 1997, s. 40.

⁴ *W. Sadowski*, Teoria podejmowania decyzji, Warszawa 1964, s. 232.

⁵ *J. Zieleniewski*, Organizacja i zarządzanie, Warszawa 1969, s. 43.

⁶ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.).

lających na uzyskanie nakazu zapłaty w możliwie najkrótszym czasie. Modele wskazanych postępowań będą również rozpatrywane w aspekcie konceptualnym, który skupia się wokół priorytetów i kierunków funkcjonowania tych postępowań. Ponadto modele przedmiotowych postępowań będą także analizowane w kontekście rodzajowym, jako modele naukowe, w których analizowane są podobieństwa i różnice charakterystyczne dla badanego obiektu, dające możliwość identyfikacji, analizy i rozwiązywania problemów, prognozowania przyszłych zdarzeń, odtwarzania relacji między składnikami modeli odrębnych postępowań przyspieszonych: nakazowego i upominawczych⁷.

Wskazane wyżej działania metodologiczne stosowane w pracy mają ostatecznie na celu ukazanie modeli odrębnych postępowań przyspieszonych: nakazowego i upominawczych, czyli wskazaniu normatywnych wzorców (reguł) i cech, zgodnie z którymi powinny być uregulowane wskazane postępowania w procesie cywilnym.

Wobec permanentnych w istocie zmian procedury cywilnej, nieodzowne staje się nowe spojrzenie na wyłaniające się z tych przekształceń modele postępowań przyspieszonych oraz ich percepcja przez praktykę wymiaru sprawiedliwości⁸. Temat pracy otwiera zatem także perspektywę dla analizy oraz oceny poszczególnych instytucji cywilnoprocesowych. Na podstawie wielu zaproponowanych postulatów *de lege ferenda*, powstałych w ramach wniosków po dokonaniu porównawczej analizy poszczególnych etapów postępowania nakazowego i postępowań upominawczych, zaproponowane będą optymalne modele normatywne wskazanych postępowań przyspieszonych, jakie postuluje się na przyszłość.

Badanie podejmowane w pracy oparte na analizie modeli postępowań odrębnych w zakresie postępowań przyspieszonych – nakazowego i upominawczych, poprzedzone zostały także nakreśleniem kształtu i istotnych odrębności występujących w pozostałych postępowaniach przyspieszonych, tj. postępowaniu uproszczonym oraz europejskich postępowaniach w sprawach transgranicznych, jak również w postępowaniach odrębnych, niewchodzących w skład systemu postępowań przyspieszonych. Poszerzona perspektywa badawcza pozwoli dodatkowo na uchwycenie problemów występujących w ramach regulacji postępowań odrębnych związanych z wielością tych postępowań, jak rów-

⁷ Ch. Baden-Fuller, M.S. Morgan, *Business Models as Models*, Long Range Planning 2010, vol. 43; A.K. Wiśniewski, *Wartość w koncepcji modeli biznesu*, Research on Enterprise in Modern Economy, Gdańsk 2016, Nr 4, s. 78 i n.

⁸ J. Giezek, w: *Adwokatura a modele procedur sądowych* (red. J. Giezek, A. Malicki), Warszawa 2013, s. 11 i n.

niez „zbiegania się” przepisów poszczególnych postępowań przyspieszonych, co rodzi dodatkowe komplikacje zarówno dla stron, jak i sądu.

Na tak skonstruowanym fundamencie należy również rozważyć, czy może powstać w konsekwencji konstrukcja nowego modelowego postępowania przyspieszonego, a mianowicie elektronicznego postępowania nakazowego, do którego budowy można by wykorzystać przede wszystkim rozwiązania funkcjonujące w ramach tradycyjnego postępowania nakazowego oraz elektronicznego postępowania upominawczego. Co równie ważne, należy zauważyć, że ustawodawca w nazwie działu VIII tytułu VII książki pierwszej części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego wskazał „Postępowania elektroniczne”, a zatem przewidział w przyszłości regulację kolejnych postępowań elektronicznych w procesie cywilnym. Co prawda, można znaleźć jedynie wzmiankę m.in. w 2008 r. o planach legislacyjnych Ministerstwa Sprawiedliwości w zakresie wprowadzenia elektronicznego postępowania nakazowego, lecz nie przedstawiono żadnych konkretnych informacji związanych z jego rolą i pomysłem wprowadzenia. Wskazanie cech modelowych postępowań przyspieszonych – nakazowego i upominawczych, może stanowić zatem także bazę do rozważań związanych z wprowadzeniem i uregulowaniem tego nowego postępowania.

Obecny kształt postępowania nakazowego został w zasadzie uregulowany na podstawie ustawy z 24.5.2000 r.⁹ zmieniającej m.in. Kodeks postępowania cywilnego, a przyjęte w tym postępowaniu rozwiązania w pewnym zakresie stanowiły powrót do jego pierwotnej koncepcji. Uczyniły one z tego postępowania odrębnego jednolite postępowanie przeznaczone do szybkiej realizacji roszczeń opartych na dokumentach o dużym stopniu wiarygodności. Postępowanie nakazowe pozwala zatem na podstawie ściśle określonych dokumentów o bardzo wiarygodnej mocy dowodowej uzyskać tytuł egzekucyjny, pełniący jednocześnie funkcję tytułu zabezpieczenia. Odmienne niż przy postępowaniu upominawczym, powód przedstawia wiarygodne dowody swoich roszczeń (np. dokument urzędowy, oświadczenie o uznaniu roszczenia, weksel). Umożliwia to skrócenie drogi do uzyskania tytułu egzekucyjnego. Należy podkreślić, że postępowanie nakazowe zostało ujednolicone i sformalizowane.

W wyniku wskazanej nowelizacji z 2000 r., postępowanie upominawcze pozostało wstępnym etapem procesu cywilnego, mającym zastosowanie w sprawach stosunkowo nieskomplikowanych, lecz nie zawsze o niskiej warto-

⁹ Ustawa z 24.5.2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. Nr 48, poz. 554 ze zm.).

ści przedmiotu sporu. Można powiedzieć, że stanowi swoistą ofertę sądu skierowaną do dłużnika zainteresowanego szybkim zakończeniem sprawy.

Z kolei elektroniczne postępowanie upominawcze, funkcjonujące od 1.1.2010 r., zostało ukształtowane jako szczególny rodzaj postępowania upominawczego, z modyfikacjami wynikającymi z przepisów, które regulują to postępowanie¹⁰. Niektórzy wskazują zatem, że stanowi ono szczególną odmianę postępowania upominawczego, co oznacza, że nie powinno doznawać odmienności tam, gdzie nie uzasadnia tego istota postępowania¹¹.

Przepisy o postępowaniu upominawczym stosuje się odpowiednio do elektronicznego postępowania upominawczego. Głównym celem ustawodawcy przy wprowadzaniu do procedury cywilnej nowego rodzaju postępowania upominawczego było zatem, jak wskazano w uzasadnieniu projektu ustawy wprowadzającej elektroniczne postępowanie upominawcze¹², uzupełnienie istniejącego modelu o postępowanie, które przyczyni się do sprawniejszego rozpoznawania roszczeń, dochodzonych obecnie w trybie przepisów o postępowaniu upominawczym.

K. Franczak wskazuje, że elektroniczne postępowanie upominawcze jest podrodzajem postępowania upominawczego i zostało ukształtowane na zasadzie wyłączności, w tym znaczeniu, że poza przepisami o postępowaniu upominawczym, nie stosuje się w nim przepisów o innych postępowaniach odrębnych¹³.

Z kolei T. Zembrzusi na określenie elektronicznego postępowania upominawczego posługuje się pojęciem postępowania „pod-odrębnego”¹⁴.

Postępowanie nakazowe i postępowania upominawcze utraciły zatem charakter postępowań przeznaczonych dla spraw drobnych, a ich modele różnią się istotnie pod względem zarówno zakresu środków obrony przewidzianych dla pozwanego, jak i możliwości podważenia nakazu zapłaty. Różnice te wynikają z odmiennych przesłanek uprawniających sąd do wydania nakazu zapłaty.

¹⁰ S. Cieślak, Elektroniczne postępowanie upominawcze, MoP 2010, Nr 7, s. 361 i n.

¹¹ Por. J. Gołaczyński, w: Elektroniczne postępowanie upominawcze. Komentarz (red. J. Gołaczyński), Warszawa 2010, art. 505²⁸, uw. 1, s. 161.

¹² Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 9.1.2009 r. (druk sejmowy Nr 859, Sejm VI kadencji), s. 1. Tekst dostępny na stronie: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/859> (dostęp: 23.9.2023 r.).

¹³ K. Franczak, Elektroniczne postępowanie upominawcze – zalety i wady dla stron postępowania, PPH 2011, Nr 7, s. 48.

¹⁴ Zob. T. Zembrzusi, Elektroniczne postępowanie upominawcze a skuteczność ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym, w: Skuteczność prawa. X Konferencja Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, 27 lutego 2009 r., Warszawa 2009, s. 73.

W postępowaniu nakazowym wszczynanym na wniosek powoda, orzeczenie jest wydawane w razie pozytywnej oceny materiału dowodowego, przedstawionego w postaci dokumentów o wysokim stopniu pewności. Ograniczenie w postępowaniu nakazowym katalogu dokumentów, które mogą być wykorzystywane, oraz ponowne sformalizowanie fazy procesu o wydaniu nakazu zapłaty spowodowało ograniczenie zakresu zarzutów możliwych do podniesienia przez pozwanego. Wskazane postępowanie przyspieszone cechują zatem ograniczenia przedmiotowe, sformalizowanie, rodzaj wydawanego orzeczenia i środki jego zaskarżenia.

W postępowaniu upominawczym, które jest uruchamiane z urzędu, sąd dokonuje jedynie badania, czy nie występują negatywne przesłanki wyliczone w art. 499 KPC, czyli przeszkody do wydania nakazu zapłaty. W przedmiotowym postępowaniu nie jest wymagane przedstawienie materiału dowodowego. Poza tym, co istotne, postępowanie to ograniczone jest do jednej fazy postępowania. Wobec tego złożenie środka zaskarżenia w tym postępowaniu niweczy orzeczenie sądu, a środki obrony pozwanego w dalszym postępowaniu nie podlegają żadnym ograniczeniom. Postępowanie wywołane wniesieniem środka zaskarżenia nie odbiega zatem od postępowania zwykłego.

Wobec powyższego na potrzeby niniejszej pracy i również w oparciu o doktrynę dokonano wskazania w tytule monografii postępowań przyspieszonych – nakazowego i upominawczych, które mają wiele wspólnych cech, co miało na celu również uniknięcie powtórzeń nazewnictwa tych postępowań w pracy.

W skład przyspieszonych postępowań upominawczych wchodzi postępowanie upominawcze oraz elektroniczne postępowanie upominawcze. Cechą zaś wspólną postępowania nakazowego i postępowań upominawczych jest m.in. wydanie orzeczenia w postaci nakazu zapłaty, tyle że wywołującego odmienne skutki. Ponadto środkiem zaskarżenia w postępowaniu nakazowym są zarzuty od nakazu zapłaty, zaś w postępowaniach upominawczych występuje sprzeciw od nakazu zapłaty. Postępowanie nakazowe, postępowanie upominawcze oraz elektroniczne postępowanie upominawcze stanowią te postępowania przyspieszone, w których rozpoznawana jest większość spraw cywilnych przed polskimi sądami. Z tego powodu, dla funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, przepisy art. 480¹–505 oraz 505²⁸–505³⁹ KPC mają znaczenie fundamentalne.

W tym miejscu należy także zauważyć, że w tytule pracy użyto sformułowania odrębne postępowania przyspieszone. Powyższe wynikało z faktu, że postępowania przyspieszone wchodziły w skład postępowań odrębnych. W ramach podziału postępowań odrębnych występują bowiem postępowania przyspie-

szone, jak również postępowania niewchodzące w skład tego systemu. Pojęcie postępowania przyspieszone zostało ukształtowane w doktrynie. Postępowania odrębne umiejscowione zostały w części pierwszej w księdze pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego, gdzie stanowią nazwę tytułu VII, w ramach którego w odpowiednich działach uregulowane zostały poszczególne postępowania, występujące w ramach procesowego trybu rozpoznawania spraw.

Celem badawczym pracy jest kompleksowa i porównawcza analiza przepisów regulujących funkcjonowanie odrębnych postępowań przyspieszonych w procesie cywilnym, tj. postępowania nakazowego i postępowań upominawczych – analiza modeli tych postępowań oraz ich ocena. Celem pracy jest wykazanie, że rodzaje i modele odrębnych postępowań przyspieszonych – nakazowego i upominawczych, wynikają z funkcji, jakie pełnią w postępowaniu cywilnym. Przeprowadzenie gruntownej analizy porównawczej przepisów regulujących te postępowania na poszczególnych etapach ich funkcjonowania pozwoli znaleźć odpowiedź na pytanie, czy faktycznie realizują one funkcję przyspieszenia postępowania i czy zasadne jest funkcjonowanie analizowanych postępowań w obecnym kształcie, przedstawić wnioski *de lege lata* i zaproponować w tym zakresie postulaty *de lege ferenda*.

Urzeczywistnieniu stawianego celu badawczego towarzyszą zatem rozważania zmierzające do udzielenia odpowiedzi na następujące problemy badawcze:

- 1) czy w procesie cywilnym istnieje potrzeba jednoczesnego funkcjonowania – postępowania nakazowego, postępowania upominawczego i elektronicznego postępowania upominawczego?
- 2) jakie funkcje pełni postępowanie nakazowe, a jakie funkcje pełnią postępowania upominawcze?
- 3) czy postępowanie nakazowe i postępowania upominawcze realizują funkcję przyspieszenia postępowania w procesie cywilnym?
- 4) czy i w jakim kierunku należy dokonać zmian modeli postępowań przyspieszonych: nakazowego i upominawczych – postulaty *de lege lata* i *de lege ferenda*.

Interesującym zagadnieniem jest również fakt, że w ramach postępowania upominawczego w sytuacji złożenia przez stronę sprzeciwu mamy do czynienia z ponownym rozpatrzeniem sprawy zakończonej wydanym nakazem zapłaty. W elektronicznym postępowaniu upominawczym w przypadku wniesienia sprzeciwu sąd umarza postępowanie w zakresie, w którym nakaz zapłaty utracił moc. W konsekwencji złożenia zaś zarzutów w ramach postępowania nakazowego, postępowanie odwoławcze ma charakter kontrolny. Kwestia ta

wymaga zatem także dokładnej analizy porównawczej. Dodatkowo sam charakter nakazu zapłaty jako tytułu zabezpieczenia i tytułu egzekucyjnego w postępowaniu nakazowym i postępowaniach upominawczych również jest zagadnieniem wielopłaszczyznowym i wymagającym odpowiedniej analizy.

Wskazując na zasadność podjęcia wskazanego tematu, odnotować należy, że tematyka dotycząca postępowania nakazowego, postępowania upominawczego i elektronicznego postępowania upominawczego, nie była przedmiotem wielu obszernych monografii. Ponadto, jak wynika z literatury, większość pozycji przedstawiających regulacje przedmiotowych postępowań zawiera nieaktualny już stan prawny.

W ciągu ostatnich lat, miało miejsce kilka istotnych nowelizacji procedury cywilnej. Należy do nich zaliczyć ustawę z 5.12.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹⁵, która wprowadziła europejskie postępowania w sprawach transgranicznych, w celu uzupełnienia i wykonania przepisów prawa wspólnotowego. Ponadto istotną zmianą Kodeksu postępowania cywilnego było uchwalenie ustawy z 9.1.2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹⁶, na podstawie której zaczęło obowiązywać elektroniczne postępowanie upominawcze. Dodatkowo miały miejsce również zmiany w ramach elektronicznego postępowania upominawczego na podstawie ZmKC z 10.7.2015 r. nowelizującej Kodeks postępowania cywilnego, zmieniającej niniejszą ustawę z dniem 8.9.2016 r., której niektóre regulacje zaczęły obowiązywać dopiero od 1.3.2017 r.¹⁷ Wprowadzono na tej podstawie istotne zmiany np. w zakresie regulacji sprzeciwu w elektronicznym postępowaniu upominawczym, poprzez ustanowienie zakazu dołączania dowodów. Z kolei na podstawie ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹⁸ (tzw. dużej nowelizacji KPC), dokonano zmiany ponad 200 przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, w tym zmodyfikowano gruntownie model elektronicznego postępowania upominawczego. Warto też dodać, że na mocy ustawy z 13.2.2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹⁹, uregulowano nowe postępowanie odrębne, a mianowicie postępowanie w sprawach własności intelektu-

¹⁵ Dz.U. Nr 234, poz. 1571.

¹⁶ Dz.U. Nr 26, poz. 156 ze zm.

¹⁷ Ustawa z 10.7.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1311 ze zm.).

¹⁸ Dz.U. z 2019 r. poz. 1469 ze zm.

¹⁹ Dz.U. z 2020 r. poz. 288 ze zm.

alnej. Z kolei na podstawie ustawy z 9.3.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw²⁰, dokonano modyfikacji ok. 100 przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, w tym wprowadzono postępowanie z udziałem konsumentów. Jak wynika z powyższego, procedura cywilna w zakresie postępowań odrębnych podlegała wielokrotnym i gruntownym zmianom.

Odnosząc się do pozycji traktujących o postępowaniach odrębnych, w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na publikacje *M. Manowskiej*, tj.: *Postępowania odrębne w procesie cywilnym* (Warszawa 2012), *Postępowanie uproszczone w procesie cywilnym* (Warszawa 2002), *Postępowanie nakazowe i upominawcze* (Warszawa 2001) oraz artykuły, m.in. *Nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym jako merytoryczne orzeczenie sądu*. Wybrane zagadnienia, w: *Proces cywilny. Nauka – Kodyfikacja – Praktyka*. Księga jubileuszowa poświęcona Profesorowi Feliksowi Zedlerowi, pod red. *P. Grzegorzcyka, K. Knoppka, M. Walasika* (Warszawa 2012), *Postępowanie uproszczone*, Pr. S. 2000, Nr 9 i *Dokument jako środek dowodowy w postępowaniu nakazowym*, Pr. S. 1999, Nr 4.

W kwestii pozycji traktujących o postępowaniach przyspieszonych należy wziąć pod uwagę monografię *S. Cieślaka*, który użył pojęcia postępowania przyspieszone w tytule pracy, tj. *Postępowania przyspieszone w procesie cywilnym*. *Zarys postępowania nakazowego, upominawczego i uproszczonego* (Warszawa 2004), artykuł *System postępowań przyspieszonych w procesie cywilnym po zmianach Kodeksu postępowania cywilnego wprowadzonych w życie w latach 2008–2010*, w: *Aurea praxis, aurea theoria*. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego, pod red. *J. Gudowskiego* (Warszawa 2011) oraz publikację *System prawa procesowego cywilnego*. Tom II. *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*. Część 4. *Postępowania odrębne*. *Postępowania przyspieszone*, pod red. *S. Cieślaka* (Warszawa 2023).

Oдноśnie do pozycji traktujących o elektronicznym postępowaniu upominawczym, w pierwszej kolejności uwagę trzeba skierować na publikację *J. Widło* pt. *Elektroniczne postępowanie upominawcze* (Warszawa 2010), w której zawarto m.in. komentarz do przepisów regulujących wskazane postępowanie, wzory wybranych procedur przed e-sądem oraz wykaz aktów wykonawczych związanych z tym postępowaniem. Kolejną monografię w tym zakresie opublikował *Ł. Goździaszek* pt. *Elektroniczne postępowanie upominawcze* (Warszawa 2014), a poruszone w niej kwestie koncentrują się przede

²⁰ Dz.U. z 2023 r. poz. 614 ze zm.

wszystkim wokół wpływu zastosowania nowych technologii na instytucje procesowe i praktycznych problemach stosowania regulacji elektronicznego postępowania upominawczego. Ponadto elektronicznemu postępowaniu upominawczemu zostały poświęcone także następujące komentarze: *M. Tchórzewski, P. Telenga*, Elektroniczne postępowanie upominawcze. Komentarz (Warszawa 2010) oraz Elektroniczne postępowanie upominawcze. Komentarz, pod red. *J. Gołaczyńskiego* (Warszawa 2010).

W niniejszej pracy szczególnie pomocne mogą okazać się także komentarze do Kodeksu postępowania cywilnego, w tym głównie: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1–477¹⁶ i Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Art. 478–1277, pod red. *M. Manowskiej* (Warszawa 2021), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze, Tom III, pod red. *T. Erecińskiego* (Warszawa 2016), Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz do art. 367–729, pod red. *A. Marciniaka i K. Piaseckiego* (Warszawa 2016), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II, Artykuły 367–505³⁷, pod red. *H. Doleckiego i T. Wiśniewskiego* (Warszawa 2010) oraz *B. Draniewicz, Ł. Piebiak*, Postępowania odrębne. Komentarz (Warszawa 2007).

Powyżej zaprezentowano główne publikacje w zakresie postępowania nakazowego, postępowania upominawczego oraz elektronicznego postępowania upominawczego. Jednak część przedstawionych w nich analiz jest już nieaktualna ze względu na liczne nowelizacje Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie postępowań odrębnych. W przedstawionym stanie literatury brakuje aktualnej monograficznej refleksji nad modelami postępowań przyspieszonych – nakazowego i upominawczych wraz z kompleksową porównawczą analizą tych trzech postępowań w zakresie m.in. odrębności występujących w pierwszym etapie do wydania nakazu zapłaty oraz odrębności w postępowaniu odwoławczym, jak również charakteru samego nakazu zapłaty.

W trakcie prac badawczych nad tematem pracy skorzystałam także z badań statystycznych, takich jak m.in.: Postępowanie nakazowe, upominawcze i europejskie postępowania nakazowe w sądach rejonowych i w sądach okręgowych w latach 2011–2015, Ewidencja spraw w zakresie elektronicznego postępowania upominawczego (EPU) w latach 2010–2017 oraz innych sporządzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, w celu dokonania analizy związanej z praktycznym zastosowaniem postępowania nakazowego, postępowania upominawczego i elektronicznego postępowania upominawczego w procesie cywilnym.

Ponadto prowadząc badania w kwestii zasadności obecnej regulacji elektronicznego postępowania upominawczego, zwróciłam się z pisemną prośbą do Przewodniczącego VI Wydziału Cywilnego Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie (e-sądu) o udostępnienie informacji w zakresie ilości złożonych sprzeciwów od wydanych nakazów zapłaty w ramach wskazanego postępowania w latach 2010–2019. Przedmiotowe informacje w tym zakresie dotychczas nie były udostępnione, a stanowią one istotne dane w celu oceny również obecnego modelu elektronicznego postępowania upominawczego.

Realizacja założonych celów pracy uzasadnia jej podział na cztery rozdziały, poprzedzone stosownymi wprowadzeniami.

Rozdział pierwszy, zmierzając do omówienia postępowania nakazowego, postępowania upominawczego i elektronicznego postępowania upominawczego na tle postępowań odrębnych w procesie cywilnym, przybliży pojęcie, podział, cele i funkcje oraz charakterystykę postępowań odrębnych w procesie cywilnym. Zaprezentowane zostaną także kluczowe zagadnienia z zakresu informatyzacji sądownictwa oraz informatyzacji postępowania cywilnego, co ma przełożenie również na funkcjonowanie i dostępność postępowań przyspieszonych w procesie cywilnym. Dodatkowo niezbędna będzie także charakterystyka przyspieszonych postępowań sądowych w wybranych państwach europejskich, takich jak: Anglia i Walia, Niemcy oraz Francja, w związku z faktem oparcia podstaw elektronicznego postępowania upominawczego na podobnych regulacjach obowiązujących w systemach prawnych poszczególnych państw.

Motywy porządkującym materię zawartą w drugim rozdziale pracy będzie przedstawienie modeli cywilnych postępowań odrębnych w postaci postępowania nakazowego, postępowania upominawczego i elektronicznego postępowania upominawczego w zakresie odrębności występujących w pierwszym etapie, tj. od wszczęcia postępowania do wydania nakazu zapłaty, m.in. w kwestiach takich jak podstawy do wydania nakazu zapłaty, złożenie pozwu i przeprowadzenie postępowania dowodowego, jak również wydanie nakazu zapłaty.

Zadaniem rozdziału trzeciego będzie dokonanie, w oparciu o treści zawarte w poprzednich częściach pracy, analizy porównawczej modelu środków zaskarżenia przysługujących pozwanemu w postaci zarzutów od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym i sprzeciwu od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym oraz w elektronicznym postępowaniu upominawczym. Powyższe ma na celu zwrócenie uwagi na podobieństwa i różnice w zakresie ich

regulacji, a w konsekwencji wyciągnięcie wniosków w zakresie skutków ich wniesienia.

Treść rozdziału czwartego dotyczyć będzie przedstawienia charakteru nakazu zapłaty jako tytułu zabezpieczenia i tytułu egzekucyjnego w postępowaniu nakazowym i postępowaniach upominawczych. Omawiana część skoncentrowana zostanie na przedstawieniu nakazu zapłaty jako postaci orzeczenia, tytułu zabezpieczenia i tytułu egzekucyjnego oraz kwestii związanej z nadaniem nakazowi zapłaty klauzuli natychmiastowej wykonalności.

Po każdym rozdziale na bieżąco formułowane będą wnioski *de lege lata* oraz *de lege ferenda*.

Celem weryfikacji postawionych hipotez najważniejsze będzie sięgnięcie po te metody badań, które są stosowane w naukach prawnych, a to z tego względu, że zakres przedmiotowy pracy mieści się w sferze prawa cywilnego procesowego. Podstawową metodą badawczą, która zostanie wykorzystana w pracy, będzie metoda prawnodogmatyczna. Posłuży ona do przeprowadzenia analizy aktualnie obowiązujących, relewantnych z punktu widzenia tematyki przygotowywanej pracy regulacji prawnych, w tym także do dokonania interpretacji i klasyfikacji pojęć, które zostaną wykorzystane w celu zdefiniowania poszczególnych, opisywanych w pracy instytucji. W prezentacji postępowania nakazowego i postępowań upominawczych, w tym podobieństw i różnic w zakresie tych postępowań, niezbędne będzie zastosowanie metody porównawczej. Celem zastosowania tej metody będzie także sformułowanie postulatów *de lege ferenda*. Istotną metodą, znajdującą zastosowanie w niniejszej pracy, będzie także metoda teoretycznoprawna w celu dokonania analizy orzecznictwa, ponieważ wysoce niewystarczające byłoby ograniczenie się do badania samych tekstów prawnych.

Przygotowując pracę, przeprowadzono szerokie studia literatury oraz orzecznictwa w zakresie przedmiotu badania. W szczególności w pracy należało uwzględnić judykaturę Sądu Najwyższego, jak również sądów powszechnych oraz Trybunału Konstytucyjnego, a także dokonać analizy poglądów doktryny, zarówno tych dominujących, jak i nieprzeważających, które swoim zakresem przedmiotowym wykraczają poza ścisłe ramy tekstów prawnych. Istotny materiał badawczy stanowiły także uzasadnienia do projektów ustaw. Dla sformułowania odpowiedzi na pytania postawione w pracy, bądź stanowiące jej inspirację, konieczne będzie także odwołanie się do metody aksjologicznej analizy prawa. Przy jej wykorzystaniu możliwe było odwołanie się do systemu wartości, którym służy zapewnienie stronom postępowania ochrony ich interesów prawnych oraz wskazanie, przed czym chronią omawiane środki

prawne. Z kolei posiłkowe skorzystanie z metody prawnohistorycznej pozwoli nie tyle na prześledzenie zmian, którymi zostały poddawane omawiane w pracy instytucje, co na ustalenie i uwypuklenie motywów, którymi kierował się ustawodawca, wprowadzając wybrane nowelizacje dotyczące poszczególnych cywilnych postępowań odrębnych, służących ochronie prawnej uczestników postępowania. Niemniej jednak zostanie to dokonane jedynie w ramach uzupełnienia głównego toku rozważań.

Praca obejmuje stan prawny, a także dorobek literatury i orzecznictwa na dzień 1.10.2023 r.

Rozdział I. Pojęcie, rodzaje i funkcje postępowań przyspieszonych – nakazowego i upominawczych na tle postępowań odrębnych w procesie cywilnym

§ 1. Wprowadzenie

Na określenie poszczególnych postępowań odrębnych, których celem jest niewątpliwie uproszenie procedury cywilnej w pewnych sprawach, poszczególni przedstawiciele doktryny stosują różne nazewnictwo, wskazując także na postępowania obejmujące sprawy drobne i proste bądź roszczenia bezsporne¹.

Należy zauważyć, że problemy w doktrynie i orzecznictwie sprawia także kwestia związana z określeniem liczby postępowań odrębnych, jak również niejednolite posługiwanie się przez ustawodawcę w niektórych przepisach Kodeksu postępowania cywilnego terminami „tryb” oraz „postępowanie odrębne”. W literaturze przedmiotu, jak również w orzecznictwie można zatem zauważyć brak konsekwencji w stosowaniu terminologii związanej z samą definicją trybu postępowania bądź też definicją postępowania odrębnego, co stanowi również skutek w postaci braku odpowiedniej definicji legalnej wskazanych pojęć w Kodeksie postępowania cywilnego. Wobec powyższego przedstawienie zagadnienia związanego z postępowaniami odrębnymi, w tym

¹ *M. Jędrzejewska*, Modele postępowania w cywilnych sprawach „drobnych i prostych” (model sądowy, arbitrażowy, administracyjny), *Pal.* 1997, Nr 7, s. 14 i n.; *M. Jędrzejewska*, Zmiana istoty postępowań odrębnych w sprawach prostych i drobnych, *StI* 1998, Nr 36, s. 23; *T. Ereciński*, Postępowania odrębne de lege lata i de lege ferenda, w: *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych* (red. *K. Flaga-Gieruszyńska*, *H. Dolecki*), Warszawa 2008, s. 9 i n.; *L. Goździaszek*, Elektroniczne postępowanie upominawcze, Warszawa 2014, s. 20 i n.